

Є. А. Таликін

Господарсько-процесуальні запобіжні заходи в системі державного регулювання господарської діяльності

Досліджується матеріально-процесуальна сутність запобіжних заходів в господарському процесі України. Розглядається вплив процесуального інституту запобіжних заходів на економічні правовідносини. Обґрунтовується превентивна функція запобіжних заходів, спрямована на недопущення правопорушень або на припинення правопорушень на початковій стадії.

Ключові слова: запобіжні заходи, державне регулювання, суб'єкти господарювання.

Діяльність суб'єктів господарювання відбувається на підставі певних правил, частина яких продиктована державною волею. Шляхом державного регулювання закріплюється найбільш корисна модель поведінки учасників господарського обороту з урахуванням як основ ринкової економіки так і глобальних інтересів і потреб суспільства. При цьому важливим аспектом державного регулювання економіки є встановлення правил, спрямованих на регламентацію поведінки суб'єктів господарювання в конфліктних ситуаціях. Завдання законодавчих приписів у даному випадку є двоякими: з одного боку запропонована модель поведінки повинна бути здатна нормалізувати ситуацію, з іншого боку – вирішення конфлікту повинно бути об'єктивно справедливим.

Найпоширенішим засобом вирішення господарських спорів є господарське судочинство. Ускладнення господарського обігу і правової техніки сприяє постійному вдосконаленню процесуально-правових норм. Одним із проявів модернізації господарського процесу є доповнення традиційних правил новим для вітчизняного законодавця процесуальним засобом урегулювання конфліктів між суб'єктами господарювання – запобіжними заходами.

© Є. А. Таликін, 2008.

Метою даної статті є дослідження запобіжних заходів як засобу державного регулювання господарської діяльності. Основою такого дослідження є роботи українських вчених, зокрема О. Беяневич, М. Бояринцевої, О. Вінник, Г. Знаменського, В. Мамутова, В. Щербіни та ін.

Вихідним началом у вивченні процесуальних засобів державного регулювання економіки, на нашу думку, повинна бути ідея нерозривної єдності і взаємної обумовленості економічних процесів господарювання та правового регулювання, яке складається з узятого в комплексі матеріального господарського права та господарського процесуального права.

Виходячи з аналізу законодавства, під запобіжними заходами розуміються тимчасові строкові міри, які приймаються господарським судом до пред'явлення позову за заявою зацікавленої особи й полягають у діях, спрямованих на запобігання заподіяння збитків заявнику та забезпечення виконання майбутнього судового рішення.

Поява запобіжних заходів в господарському процесі України є результатом втілення законодавцем реальних економічних потреб суб'єктів господарювання. У науковій літературі справедливо підкреслюється, що відокремленість економіки та права, їх взаємна віддаленість приводить до вповільнення економічних процесів [1, с. 49].

За зауваженням В. К. Мамутова завдання арбітражних (тепер господарських) судів варто розглядати в контексті загальних завдань держави із забезпечення прогресивного соціально-економічного розвитку держави, тобто ширше, ніж це звичайно має місце в роботах з господарського процесу [2, с. 127].

Суб'єкти господарювання наділяються певними правами та обов'язками, закріпленими нормами матеріального права, що в цілому складають їх правовий статус. Однак порядок одержання захисту прав та інтересів встановлюється нормами господарського процесуального

права, що з необхідністю викликає до життя процесуальні засоби, які опосередковано стають засобами регулювання економіки.

Важлива складова частина правового статусу суб'єктів господарювання носить процесуальний характер і полягає в можливості використання прав, надаваних учаснику господарського процесу. Дана складова, незважаючи на свою стандартність, прямо залежить від матеріальної складової, оскільки характер, вид, обсяг та інші характеристики суб'єктивних матеріальних прав, що підлягають захисту, обумовлюють порядок такого захисту. Правовий статус суб'єктів господарювання є орієнтиром у формуванні механізмів судового захисту їхніх прав.

Традиційні процесуальні засоби, основу яких становить позов, не можуть забезпечувати ефективний і своєчасний захист прав та інтересів суб'єктів господарювання, оскільки розмаїтість діяльності суб'єктів господарювання викликає до життя й варіативність схем виправлення збоїв у цій діяльності.

Зволікання у вирішенні торговельних суперечок украї негативно відбивається на підприємницькому середовищі, погіршує інвестиційний клімат [3, с. 141]. Тому підвищену увагу приділяють суб'єкти господарювання витратам часу, необхідним для одержання судового захисту й конфіденційності інформації, що супроводжує їх діяльність. Крім того, збереження в таємниці відомостей про порушення діяльності суду дозволяє суб'єктові господарювання якийсь час забезпечити себе від дій потенційного відповідача в частині приховування активів або предмета спору. Суб'єкт господарювання бажає запобігти настанню негативних наслідків з метою збереження своїх прав, оскільки заподіяні порушником його прав витрати практично ніколи не будуть компенсовані в повному обсязі, тим більше з урахуванням втрат немайнового характеру – часу та зусиль. На думку О. Беляневич принцип свободи підприємництва як основна домінанта господарювання визначає право суб'єкта господарювання за своїм розсудом здійснювати захист своїх прав у найбільш адекватній і результативній формі [4, с. 69]. Створити умови, в яких запобігання та захист будуть ефективними

і цивілізованими, не паралізують господарський обіг у тій або іншій частині – завдання державного регулювання.

Отже, складові правового статусу суб'єктів господарювання підтверджують висновок про необхідність формування в процесуальному праві механізму, який би враховував наступні потреби суб'єктів господарювання:

- забезпечення одержання реального матеріального задоволення внаслідок здійснення господарської діяльності;
- спрощена процедура розгляду та вирішення господарських спорів;
- швидкість реагування на порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання;
- конфіденційність розгляду конфліктів, що виникають у сфері господарювання;
- надання можливості запобігання порушення права з боку контрагентів, органів державної влади та інших осіб.

Подібні можливості надають запобіжні заходи. На думку М. Бояринцевої відмінність між позовною заявою та запобіжними заходами полягає в тому, що позовна заява – це захист і поновлення вже порушеного права, заява про застосування запобіжних заходів – охорона права, попередження правопорушення та забезпечення можливості надалі захистити порушені права [5, с. 209].

Запобіжні заходи, будучи процесуальним засобом регулювання економіки, безпосередньо обумовлені нормами матеріального господарського права та економічних відносин господарювання, що перебувають у їх основі. Однак, як відомо, зв'язок матеріального та процесуального права взаємний, і реалізація запобіжних заходів впливає на матеріально-правове регулювання господарських відносин.

Застосовуючи запобіжні заходи, господарський суд не є пасивним спостерігачем процесів, що мають місце в економіці. Як вказує Д. Притика, продовженням основної функції господарського суду є попередження правопорушень у сфері господарювання [6, с. 12]. На нашу

думку, вплив процесуального права на матеріальне найбільш відчутний в узагальненнях судової практики та заснованих на них роз'ясненнях і листах Вищого Господарського Суду України (далі – ВГСУ). Як приклад можна привести п. 1 Інформаційного листа ВГСУ «Про деякі питання практики вжиття запобіжних заходів» від 20.04.2007 № 01-8/251, у якому обґрунтовується поширення запобіжних заходів на всі господарські відносини, незважаючи на те, що вводилися вони законом, який стосується охорони інтелектуальної власності. ВГСУ своїм приписом розширює правовий статус суб'єктів господарювання. Зокрема, доповнюючи його правом на звернення за одержанням захисту, шляхом застосування запобіжних заходів. В цьому проявляється такий аспект державного регулювання економіки як вплив судової практики на економічні відносини. У цьому зв'язку досить вчасною та актуальною є пропозиція наділення ВГСУ законодавчою ініціативою [7, с. 39].

Також варто звернути увагу на наступне важливе питання. Інтерес суб'єкта господарювання в одержанні прибутку в сучасному суспільстві повинен гармонійно поєднуватись з дотриманням публічних інтересів [8, с. 178]. Звідси постає потреба в забезпеченні засобами державного регулювання дієвих цивілізованих правових форм вирішення конфліктів, припинення правопорушень. Допускаючи певною мірою самозахист господарських прав, держава засуджує самоуправні дії, навіть спрямовані на досягнення правомірних цілей. Задовольняючи потребу господарників у наявності достатніх реальних засобів захисту прав, тим самим держава захищає публічний інтерес у стабільності господарського обігу, правомірності та легітимності вирішення конфліктів.

Метою запобіжних заходів є запобігання заподіяння збитків суб'єктам господарювання. Ці заходи зупиняють неправомірні дії особи, стосовно якої вони приймаються, позбавляють її можливості надалі заподіювати шкоду заявникові. Із цього випливає превентивна функція, яка спрямована на недопущення правопорушення, або на припинення правопорушення на початковій стадії, або на недопущення збільшення наслідків правопорушення. Отже, запобіжні заходи сприя-

ють встановленню і підтримці правопорядку, нормальної реалізації норм матеріального права в певних відносинах.

Підбиваючи підсумок проведеного аналізу слід визнати запобіжні заходи процесуальним засобом регулюючого впливу на економічні відносини. Вчені не заперечують, що основи господарського права проявляються в закріпленні економічного плюралізму, рівноправності всіх форм власності, свободи підприємницької діяльності та вільної конкуренції, а також захисту економічних прав суб'єктів господарювання. Але господарський правовий порядок зможе створити правове середовище здійснення нормальної господарської діяльності, якщо буде органічно доповнюватися процесуальними засобами захисту, немаловажне місце серед яких займають запобіжні заходи. Запобіжні заходи одночасно служать і задоволенню приватних інтересів окремих суб'єктів господарювання та публічних інтересів забезпечення правопорядку в сфері господарювання.

Список використаних джерел

1. Коростей В. Господарське законодавство — основа ефективної економіки / В. Коростей // *Право України*. — 2005. — № 8. — С. 48–52.
2. Мамутов В. К. Арбітражні суди та економіка / В. К. Мамутов // *Вісник господарського судочинства*. — 2001. — № 1. — С. 127–131.
3. Тітов М. І. До питання про необхідність прийняття Господарського процесуального кодексу України / М. І. Тітов // *Вісник господарського судочинства* 2001. — № 1. — С. 140–149.
4. Беяневич О. Про форми захисту прав суб'єктів господарювання / О. Беяневич // *Українське комерційне право*. — 2007. — №8. — С. 62–69.
5. Бояринцева М.А. Проблеми теорії та практики вжиття запобіжних заходів / М. А. Бояринцева // *Вісник господарського судочинства*. — 2003. — № 4. — С. 209–211.

6. Притика Д. Захист економічних прав та інтересів суб'єктів господарської діяльності та держави — функція господарських судів України / Д. Притика // Право України. — 2003. — № 5. — С. 8–14.
7. Першиков Є. В. Науково-практична конференція «Господарське судочинство: подальше його вдосконалення та проблемні питання розгляду спорів, пов'язаних з державним регулюванням економічних відносин» / Є. В. Першиков // Вісник господарського судочинства. — 2005. — № 1. — С. 38 – 42.
8. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах: дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук / О. М. Вінник. — К., 2004. — 631 с.

Талыкин Е. А. Хозяйственно-процессуальные меры пресечения в системе государственного регулирования хозяйственной деятельности.

Исследуется материально-процессуальная сущность мер пресечения в хозяйственном процессе Украины. Рассматривается влияние процессуального института мер пресечения на экономические правоотношения. Обосновывается превентивная функция мер пресечения, направленная на предотвращение правонарушения или на прекращение правонарушения на начальной стадии. Ключевые слова: меры пресечения, государственная регуляция, субъекты ведение хозяйства.

Talukin E. A. Investigated Material – Remedial Essence of a Preventives Punishment in Economic Activity.

Material – remedial essence of measures of suppression in the economic process of Ukraine is probed. It is considered influence institute of a preventives punishment on economic legal relation. It is proves preventive function of a preventives punishment, directed on avoidance of an offence or on the termination of an offence at an initial stage.

Key words: measures of suppression, government control, subjects are a menage.